

PROŠLOST

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historiju

Broj 46, godina XXIII
novembar, 2018. [str. 49-60]

© Monos 2018

Uloga političke emigracije iz NDH u događanjima na Bliskom istoku 1947 - 1964.

Ivo Mišur

Nakon poraza sila Osovine, te predaje NDH vojnika angloameričkim snagama, oni bivaju internirani u izbjegličke kampove u Italiji. Prebacivanje bosanskih muslimana u Siriju, Egipat, i Transjordaniju, kako bi se borili protiv novoosnovane države Izrael, organizirao je Veliki muftija El Husseini, koji se najmanje dva puta susreo s predstavnicima bosansko-hercegovačkih izbjeglica u Siriji i Libanonu. Muftija je 1951. lobirao kod nekih arapskih zemalja za vladu NDH u egzilu kojoj je na čelu bio Džafer Kulenović. Nova stranica u odnosima NDH emigracije i arapskih organizacije počinje konkordatom HNO-a i Muslimanskog bratstva. Muftić, odnosno njegova žena (rođakinja Saida Ramadanija) su bili spona ovih dviju organizacija. Luburić ga ne spominje prije 1962. u svojim pismima. Tada se HNO povezuje s islamskim svijetom, te u dvije diplomatske akcije pokušava dobiti priznanje, najprije od Jordana i na Sveislamskom kongresu koji je održan 1962., a dvije godine kasnije i od Saudijske Arabije, te konferencije Arapske lige. Iako su Muslimanska braća tražila dobrovoljce od HNO-a za vlastite akcije kao i za borbu u Jemenu, do vojne suradnje nije došlo. Suradnja HNO i Muslimanskog bratstva prestaje 1964. godine radi osobnih razmirica Mahmuta Muftića s obje organizacije.

Ključne riječi: Arapsko-izraelski rat; Muslimansko bratstvo; hrvatska emigracija; Mahmut Muftić

Uvod

Nakon završetka Drugoga svjetskoga rata tisuće vojnika NDH i njihovih obitelji nalazile su se po izbjegličkim kampovima pod kontrolom Saveznika. Iako su jugoslavenske vlasti Saveznicima predočili nekoliko stotina dosjea ratnih zločinaca, iz izbjegličkih kampova je do proljeća 1946. godine izručeno samo dvadesetak osoba¹.

“Arapska liga” pisala je svim arapskim zemljama urgirajući za jugoslavenske izbjeglice u Italiji. Sirija je u travnju 1947. zatražila transfer osam tisuća jugoslavenskih muslimanskih izbjeglica iz Italije na svoj teritorij. Zahtjev za izručenjem izbjeglica predale su i jugoslavenske vlasti tvrdeći da je riječ o Handžar diviziji koja se predala Britancima u noseći njemačke uniforme.² Sirijska, tek osnovana, država trebala je iskusne vojnike za nadolazeći rat sa Izraelom.

Početak travnja 1947. godine 200 jugoslavenskih muslimana³ koje je regrutovala Arapska vojska oslobođenja došlo je brodom s.s. Augustina u Bejrut.⁴ U studenom 1947. godine, nakon intervencije egipatskog princa Amr Ibrahima, 135 jugoslavenskih i albanskih muslimana je odelilo u Egipat zajedno s obiteljima. Svi su bili klasificirani kao ratni zločinci ili kvislinzi, pa je IRO (The International Refugee Organization) bio zadovoljan što ih se riješio. Put im je financirao grad Kairo. U prosincu iste godine grupa od 57 muslimana istog pedigrea je otputovala u Amman na trošak transjordanske vlade. Od prosinca do veljače, na zahtjev sirijske vlade,

a na trošak IRO, 105 muslimana koji nisu bili klasificirani kao ratni zločinci, otputovalo je u Siriju. Svi ti putnici su izabrani od strane agenata Arapske lige.⁵

U ožujku 1948. godine agenti arapskih zemalja su u izbjegličkim kampovima u Italiji vrbovali muškarce između dvadeset dvije i trideset dvije godine za vojnu službu. Nudili su financiranje puta do arapskih zemalja i financijsko zbrinjavanje obitelji u zamjenu za služenje u državnoj vojsci najmanje jednu godinu. Početkom ožujka već je tristotinjak izbjeglica (Hrvata, Bošnjaka, Albanaca) bilo u Egiptu, Siriji, a 90 Hrvata i Bošnjaka je čekalo na transfer u Napulju. Agent koji ih je regrutirao bio je poznat pod imenom Jamil⁶. Prebacivao je izbjeglice pomoću organizacije *Orient Press* u vlasništvu Velikog muftije El-Huseinija⁷. Dio izbjeglica je premješten uz odobrenje Međunarodnog odbora za izbjeglice (The International Refugee Organization–IRO), dok je dio napustio Italiju pomoću krivotvorenih putovnica. U zadnjem tjednu veljače 1948. godine IRO je odbio zahtjev 30 Jugoslavena koji su imali valjanu sirijsku vizu. U međuvremenu donio je odluku da neće sprječavati iseljavanje muslimana ako arapske zemlje same budu tražile useljavanje izbjeglica.

Vojni predstavnik hrvatskih izbjeglica u Siriji bio je Ahmed-beg Cerić. U studenom 1948. nekoliko časnika iz regularne sirijske vojske obratilo mu se za prijelaz u Vojsku Svetog rata (vojska Velikog Muftije). Bataljun

1 Quisling Units in D.P. Camps, *The Palestine Post*, 19.04.1946.,3

2 Syria wants moslem nazis, *The Palestine Post*, 18.04.1947, 1

3 U novinskim izvještajima muslimane iz BiH nazivali su se Bošnjacima (*Bosnian*), Hrvatima (*Croats*), a nekad i Jugoslavenima (*Yugoslavs*). Zbog problematike poslijeratnog identiteta dijela bosansko-hercegovačke muslimanske populacije u ovom radu, u imenovanju tih skupina, pokušati će se pratiti izvori iz kojih su podaci preuzeti

4 Nazi Fighting Forces To Support Arabs, *The Palestine Post*, 09.04.1948, 4

5 Calire Neikind, Arabs need Balkan soldiers, *The Palestine Post*, 02.03.1948, 4

6 Postoji mogućnost da je riječ o Jamal El-Huseini, rođaku Velikog muftije s kojim je pobjegao u Irak prije Drugoga svjetskog rata. Jamal je kratko bio ministar vanjskih poslova u Svepalestinskoj vladi, koju je podržavao Egipat.

7 U novinama je kao vlasnika naveden Mohammed El-Huseyli. Riječ je o jeruzalemskom muftiji kojem je puno ime bilo Mohammed Amin El-Huseini.

od 400 ljudi za tu vojsku trenirao je Šefkija Muftić na cesti za Tripoli, 10 km od Bejruta.⁸

El Husseini je preko svoje agencije *Orient Press* organizirao prebacivanja Hrvata i Bošnjaka iz Italije u arapske zemlje kako bi se borili u Vojsci Svetog rata (*Jaysh al-Jihad al-Muqaddas*) koju je predvodio njegov nećak Abd al-Qadir Husseini. Kao jedan od zapovjednika te vojske, 22. siječnja 1948. došao je Hasan Salam u Jaffu s četrdeset vojnika Bošnjaka.⁹

Zna se da su borci iz Jugoslavije 22. studenoga 1948. bili na području Blida i Maijs Aj-Jabal, gdje su vođene gerilske borbe protiv Izraelaca. Također su sudjelovali i u operaciji *Haram* 29. studenog 1948. kada je poginulo osam Jugoslavena.¹⁰

Među emigracijom je bilo islamskih idealista koji su odlazili u Palestinu kako bi se borili za oslobođenje Jeruzalema od Židova. Tako je grupa hrvatskih časnika, netom naseljenih u Argentini, ponudila 1947. godine da budu dio argentinskog kontingenta koji bi bio dio međunarodne palestinske vojske. Argentinska vlada je ponudu prihvatila.¹¹

Nakon poraza arapske vojske, sirijske vlasti su odlučile organizirati terorističke akcije i sabotaze protiv Izraela. Male grupe komandosa obučavali su njemački i jugoslavenski stručnjaci u Damasku. Također su obučavani i vojnici-izbjeglice.¹²

Izbjeglice iz Jugoslavije nisu naseljavane u arapske zemlje samo radi vojnog iskustva. Irački ministar Sayid Mumtaz el-Umar otputovao je sredinom svibnja 1948. godine u američko-britansku okupacijsku zonu kako bi izabrao dvije i pol tisuće jugoslavenskih muslimana radi naseljavanja u Iraku. Za razliku od naseljavanja u Siriji, glavni uvjet za preseljenje u Irak bilo je iskustvo u poljoprivredi. Irak je planirao iskoristiti njihovo znanje i naseliti ih na sjeveru zemlje.¹³

Nakon Arapsko-izraelskog rata, doseljenici iz BiH i Hrvatske su u Siriji osnovali *Društvo Hrvata u Siriji "Damas"* te pokrenuli glasilo *Hrvatska volja*. Istaknuti predstavnici su bili Džafer Kulenović, Hasan Čustović (predsjednik društva i urednik glasila), te Husnija Hrustanović. Oni su pratili zbivanja u muslimanskom svijetu, nastojeći skrenuti pažnju na ateistički režim u Jugoslaviji. Na Sveislamskom kongresu u Karachiju sirijski predstavnik dr. Omer baha Emiri-beg pročitao je memorandum koji su sastavili i potpisali svi važniji bosansko-hercegovački muslimani u Siriji koji su se tada izjasnili kao Hrvati. U tekstu se htjela skrenuti pozornost muslimana na antiislamski karakter jugoslavenske vlasti.¹⁴ Na novom kongresu, sazvanom dvije godine poslije, ponovno je skrenuta pažnja na problematiku muslimana iz Jugoslavije koji su sami sebe nazvali *zapadnim predziđem islama*.¹⁵

8 CIA, *Hussein Amin El*, vol 3., Yugoslav Officers Inclined to Join Mufti's Forces, Oznaka dokumenta: 51966ec-7993294098d50a29b, Pristup ostvaren 21.02.2018. https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/HUSSEINI%2C%20AMIN%20EL%20%20%20VOL.%203_0067.pdf

9 Radai, *Palestinians in Jerusalem and Jaffa, 1948: A Tale of Two Cities*. 160

10 Hasan Haidar Diab "Ustaše i Titovi borci zajedno ratovali protiv Izraela"

<https://www.vecernji.hr/vijesti/ustase-i-titovi-borci-zajedno-ratovali-protiv-izraela-814093>

11 CIA, *Croats and International Army of Palestine*, Oznaka dokumenta: CIA-RDP82-00457R001300940010-0, 12.03.1948. Pristup ostvaren 21.02.2018.

<https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R001300940010-0.pdf>

12 CIA, *Hussein Amin El*, vol. 5, "The Mufti of Jerusalem and the Anti-hasimite Bloc" Oznaka dokumenta: 51966ec7993294098d50a44d, <https://www.cia.gov/library/readingroom/document/51966ec7993294098d50a44d> Pristup ostvaren 21. 02. 2018.

13 Iraq Needs Immigrants, *The Palestine Post*, 18. 03. 1948, 4

14 Sveislamski kongres, *Hrvatska volja*, (Damask) 01. 10. 1949.

15 Sveislamski kongres, *Hrvatska volja*, (Damask) listopad-studeni. 1951.

El-Husseini je održavao veze s jugoslavenskim muslimanima kojima je pomogao da se dosele na Bliski Istok. Tijekom njegova posjeta Libanonu u studenom 1953., susreo se s predstavnicima jugoslavenskih izbjeglica Shawkat (Šefkija) Muftićem i Asafom Karajevićem.¹⁶

U svibnju 1951. godine održana su vijećanja Arapske Lige u Damasku, kojima je prisustvovao i El-Husseini. Za vrijeme njegova boravka u Siriji, posjetili su ga brojni muslimani, izbjegli s područja BiH, a u stanu *dvojice najuglednijih* uzvratio je posjet. Osvrćući se na hrvatske težnje za ponovnom uspostavljanjem države rekao je sljedeće: *Kad dođe za to vrijeme islamski će svijet znati učiniti što bude potrebno i moguće.*¹⁷

Ante Pavelić se u listopadu 1951. povjerio najbližim suradnicima da El-Husseini radi na priznavanju hrvatske vlade u egzilu kod nekih arapskih zemalja. Kao motivacija za priznavanje bio mu je progon muslimana u Jugoslaviji.¹⁸ Moguće je da je to i bio glavni razlog zašto je za predsjednika vlade NDH u egzilu imenovan musliman Džafer Kulenović. S vremenom, suradnja Velikog muftije s Hrvatima zamire, a počinje politička suradnja dijela emigranata iz NDH s drugim islamskim organizacijama.

Suradnja s “Muslimanskim bratstvom”

Hrvatski narodni odpor (u daljnjem tekstu HNO)¹⁹ s Luburićem na čelu, imao je plan obnove NDH sličan onom koji je imao pri njenom stvaranju: uz pomoć moćnih saveznika obnoviti NDH odnosno osigurati priznanje islamskih država.²⁰ Već sredinom pedesetih godina 20. stoljeća vodstvo HNO uviđa potrebu povezivanja sa strancima u emigraciji, posebice s onima iz komunističkih zemalja s kojima dijele političke stavove. Tako Luburuć u nekoliko pisama savjetuje suradnicima da se povežu s Makedoncima, Ukrajinčima, Mađarima, Slovacima itd.²¹

Da je postojala veza između HNO i sirijskih Hrvata kao najznačajnije hrvatske emigracije u arapskom svijetu, pored ostalog svjedoči i činjenica da je sin Džafera Kulenovića Nihad, koji je slao članke za “Drinu”, 1954. godine studirao u Madridu²². Također među Luburićevim pismima se nalazi i zahtjev jedne profesorice iz Sirije koja traži pomoć da odseli u Španjolsku jer joj je život u Siriji navodno ugrožen.²³

Početkom šezdesetih godina dolazi do suradnje između HNO i *Braće Muslimana* (Muslimansko bratstvo, u daljnjem tekstu MB).²⁴ Veza između te dvije organizacije bio je Mahmut Muftić (ponegdje Mahmoud

16 CIA, *Hussein Amin El*, vol. 5, oznaka dokumenta: 51966ec7993294098d50a454, Pristup ostvaren 21.02.2018. https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/HUSSEINI%2C%20AMIN%20EL%20%20%20VOL.5_0197.pdf

17 “Veliki palestinski muftija o muslimanima Hrvatima”, *Hrvatska volja*, (Damask), svibanj-srpanj 1951.

18 CIA, *Hussein Amin El* vol. 1, Oznaka dokumenta: 51966ec7993294098d50a366, Pristup ostvaren 21.02.2018. https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/HUSSEINI%2C%20AMIN%20EL%20%20%20VOL.%201_0004.pdf

19 Hrvatski narodni odpor osnovan 1944. na Ivan Planini. Prvi zapovjednik bio je Maks Luburić. Na tom je položaju ostao sve do svoje smrti 1969. Sjedište otpora u emigraciji je bilo u Cartagenteu pokraj Valencije gdje je bila i tiskara Drinapress. Službena glasila organizacije su bile novina “Obrana” i revija “Drina”.

20 Luburić je bio član ustaškog pokreta od 1931. godine te je sudjelovao u stvaranju NDH i prijeratnim aktivnostima

21 Mile Boban(ur) *Pisma Vjekoslava Maksa Luburića 1952.-1969.*, 32

22 *Isto*, 55

23 *Isto*, 37

24 Muslimansko bratstvo, punim nazivom Društvo muslimanske braće (arapski: *نور المسلمين* al-ikhwān al-muslimūn), najveća je i najutjecajnija sunitaska islamistička organizacija osnovana u Egiptu 1928. godine čiji su glavni ciljevi bili reafirmacija političkog islama i uspostava novog kalifata temeljenog na šerijatu i Kuranu

Kemal Muftić), koji je bio oženjen rođakinjom Saida Ramadanija, glavnog tajnika MB početkom 1960-ih. Ramadani je pak na tu funkciju došao oženivši sestru prvog osnivača MB-a Hassana al-Banne.

U veljači 1962. godine nekoliko hrvatskih emigrantskih radio stanica i časopis *Napri-dak*²⁵ donijeli su vijest o konkordatu HNO s MB. Također se spominje priznanje HNO od strane kralja Husseina. Veze s MB-om su trebale omogućiti da Ibrahim Pjanić i Mahmut Muftić prisustvuju Sveislamskom kongresu, koji je trebalo da se održi u Jeruzalemu 1962. godine, kao delegati HNO.²⁶ U to vrijeme HNO je bio u pregovorima s *pet-šest arapskih država* od kojih se zna za Saudijsku Arabiju, Jordan i Jemen. Luburić u pismu napominje da *Turci i Arapi neće jurišati na Tita*, te da je ovo *jedan od putova kojim se može doći do slobode Hrvata*. Sam Luburić kaže da je cilj suradnje s MB *među 400 milijuna muslimana u svijetu stvoriti interes za mali Hrvatski Narod*²⁷. Mišljenje vodstva HNO je bilo da se ne može pokrenuti osloboditeljska akcija u domovini ako se ne stvori *vanjski front odpora u svijetu*²⁸.

Pripreme za izdavanje dvobroja 7–8 časopisa *Drina* trajale su skoro čitavu godinu dana. Časopis je konačno izašao iz štampe početkom studenog 1962. godine u obimu od 300 stranica teksta. Kako je bio posvećen jordanskom kralju Husseinu, nešto teksta u njemu odštampano je i na arapskom jeziku. Plan je bio da se petsto primjeraka tog dvobroja *Drine* podijeli učesnicima predstojećeg Sveislamskog kongresa, a da se tisuću

primjeraka, preko MB, distribuiraju u knjižare, kulturne krugove i veleposlanstva po arapskom svijetu.²⁹ U publikaciji je tiskana i Kraljeva slika i navodno priznanje Hrvatske kao muslimanske države.³⁰ Kao dokaz za to, objavljuje se *dekret Njegovog Veličanstva kralja Hassimijske Jordanske Kraljevine Husseina I., broj. 1404/10/12. od 2. rujna 1962. g., kojim je priznato pravo hrvatskog naroda na slobodu, nezavisnost i vrhovništvo u svim svojim povjestnim granicama*.³¹

Diplomatski napor da se preko veze s MB osigura priznanje države Hrvatske od strane Jordana nazivao se operacija *Orijent*, a kasnije *Jordanija*. Na početku suradnje, predvodnici MB su pokušali od HNO dobiti operativce za terorističke akcije za vlastite potrebe. Međutim, takvu mogućnost otklonio je Luburić, ponudivši im političku suradnju koja bi rezultirala priznanjem hrvatske države³². Iako tvrdi da nikada nije planirao slati dobrovoljce kralju Husseinu, u pismu iz 1964. priznaje da je zajedno sa *Odborom Hrvata Muslimana*, koji su imali sjedište u Parizu, planirao pokrenuti i hrvatsku sekciju u MB. Čak su bila pripremljena i odlikovanja HNO za kralja Husseina. Ured hrvatske vlade se planirao otvoriti u Madridu, te vojni logori u Jordanu u kojima bi se obučavali vojnici za obnovu NDH. Luburić je uputio predstavnike HNO-a da uspostave kontakt s diplomatima Jordana jer je kralj Hussein trebalo da prizna Hrvatsku nakon uspostave vlade. U tom smislu, kontaktirani su i drugi arapski diplomati i njihove organizacije.³³ U jednom pismu Luburić moli Peru Tutavca,

25 Časopis koji je izlazio od 1954. do 1967. na ikavici. Urednik je bio Pero Tutavac.

26 Hussein bin Talal bio je kralj Hašemitske kraljevine Jordan od abdikacije svoga oca do svoje smrti 1999. godine

27 Mile Boban (ur) *Pisma Vjekoslava Maksa Luburića 1952.-1969.*, 118-119

28 *Isto*, 219.

29 *Isto*, 151

30 *Isto*, 395-401

31 Mile Boban, "Strogo povjerljivo, piše: generala Drinjanin – hrvatskom općinstvu na znanje"

32 Mile Boban (ur) *Pisma Vjekoslava Maksa Luburića 1952.-1969.*, 205

33 *Isto*, 395-401

Društvo Hrvata u Siriji 1951. godine (Hrvatska volja)

urednika *Napridka* u Argentini, da pošalje jedan broj svog časopisa jordanskom kralju, te mu daje i adresu na koju će poslati.³⁴ U Argentini je djelovao i Enver Mehmedagić, koji se dopisivao s Luburićem kao član HNO.³⁵

Međutim, već u siječnju 1954. Jugoslavija potpisuje s Jordanom sporazum o trgovini.³⁶ Za Jordan je to bio prvi sporazum s nekom nearapskom zemljom.³⁷ Deset godina kasnije, 1964. godine, Jordan je postao član Pokreta nesvrstanih, te nije jasno da li se pomoću ovog dekreta vršio politički pritisak

na Jugoslaviju kako bi se ostvarili neki ciljevi tijekom pridruživanja Pokretu.

U veljači 1963. godine HNO je, prema vlastitoj procjeni, postigao značajne uspjehe u arapskim zemljama.³⁸ Te je godine MB bilo u vezi s kraljem Jordana i Saudijske Arabije.³⁹ U isto vrijeme, preko Derviša Šehovića⁴⁰ proširene su političke veze HNO s albanskim muslimanima.⁴¹ Luburić je obećao da će, preko MB uputiti u Perziju Miljenka Dabo-Peranića sa zadatkom da istraži teoriju o iranskom porijeklu Hrvata.⁴² Paralelno s tim, suradnja HNO s MB je u punom jeku. Na toj

34 *Isto*, 160

35 *Isto*, 227

36 Potpisana je trgovina od 100.000 funti u oba smjera. Jugoslavija je izvozila žitarice, sirovine i strojeve, a uvozila je duhan, fosfat, mangan i banane.

37 Raphael Patai., *Kingdom of Jordan*, 111

38 *Isto*, 191

39 *Isto*, 206

40 Predsjednik *Odbora Hrvata muslimana u Parizu*, Luburićev suradnik za kojeg poslije sumnja da radi za strane službe

41 *Isto*, 233

42 *Pisma Vjekoslava Maksa Luburića 1952.-1969.*, 177

liniji su se u područja, u kojima su se vodile borbe, iz HNO slali čak i promatrači, te časnici i drugi stručnjaci radi njihove obuke i specijalizacije.⁴³ Da su članovi HNO sudjelovali u raznim vojnim angažmanima u arapskim zemljama, svjedoči i podatak da je jedan Luburićev suradnik, za kojeg se navodi da je intelektualac, bio član glavnog stožera alžirske revolucije.⁴⁴

Irački predsjednik Abdul Salam Arif je 22. studenog 1963. uručio pismo predsjedniku Ujedinjene Arapske Republike Naseru u kojem ga moli da prosvjeduje kod jugoslavenskih vlasti radi teškog položaja muslimana u Jugoslaviji. Također preko posrednika, on je uputio pozdrave Hrvatima muslimanima, sa obećanjem da će ih uvijek podržavati u njihovoj pravednoj borbi, koliko god je to u njegovim mogućnostima.⁴⁵ Ovaj zaobilazni diplomatski kanal koristio se zato što tada nisu postojale diplomatske veze između Iraka i Jugoslavije.

Druga velika operacija koju je HNO izveo pomoću MB provedena je u jesen 1963. godine inicijativom Berislava Đure Deželića. Osnovana je organizacija *Hrvatski crveni križ i polumjesec* sa službenim ciljem *ustanovljenje poginulih i nestalih Hrvata te praktične pomoći za udovice i siročad*, dok je pravi cilj, ustvari, bio da se izvrši pritisak na Jugoslaviju i upoznavanje međunarodne javnosti o

počinjenim partizanskim zločinima. Iako su bili svjesni prepreka međunarodnom priznanju, upućeno je pismo središnjici Crvenog križa.⁴⁶ Preko glasila MB-a planirano je širenje tiskanog materijala HCKP u arapskom svijetu.⁴⁷

Glavni tajnik MB-a Ramadani obećao je Deželiću i Šehoviću da će se kao diplomatski predstavnik Jordana u UN-u u Ženevi založiti za HCKP, te obavijestiti nadležne o jugoslavenskim zločinima.⁴⁸ Ramadani se u SAD-u susreo s Rudom Erićem, predstavnikom otpora 1963., a planirani su i drugi sastanci predstavnika MB i HNO po svijetu. Za veleposlanika jedne arapske zemlje je 1963. trebao biti postavljen član MB-a. Sa svoje strane, Luburić vidi MB kao *klerikalce, desničare i republikance*. Glasila MB-a su u više zemalja objavljivala tekstove o Hrvatima.⁴⁹ Godine 1964. u saudijskim novinama izašla je cijela stranica posvećena Hrvatima sa šest slika (Luburić u vojnoj uniformi, srušeni objekti, izgorena džamija, grupa vojnika, zagrebačka džamija i zaklani vojnik). Fotografije je prije toga Luburić dao Muftiću, pa su već bile objavljivane u listovima MB-a (Jeruzalem i Aman).⁵⁰

Rat u Jemenu

Izbijanje rata u Jemenu⁵¹ odgodilo je održavanje Sveislamskog kongresa 1963.⁵² Svr-

43 Isto, 199

44 *Pisma Vjekoslava Maksa Luburića 1952.-1969.*, 134; Alžirski rat za nezavisnost (1954-1962) protiv Francuza rezultirao je stvaranjem Alžirske Narodne Demokratske Republike

45 *Pisma Vjekoslava Maksa Luburića 1952.-1969.*, 288

46 *Pisma Vjekoslava Maksa Luburića 1952.-1969.*, 261

47 Isto, 262

48 Isto, 255

49 Isto, 205

50 Isto, 371-372

51 Građanski rat u sjevernom Jemenu počeo je 1962. kada je grupa časnika svrgnula imama Muhameda El-Badra te osnovala Arapsku republiku Jemen. Snagama imama pomagao je Jordan i Saudijska Arabija te engleski vojni stručnjaci. Egipat je uputio svoju vojsku koja se borila republikancima. Rat je trajao do 1970. godine i završio porazom imama El Barda koji je do kraja života živio u Londonu. Jugoslavija je dobre odnose s Egiptom gradila od sredine 1950-ih te svrgavanja kralja Farouka koji su kulminirali 1961. osnivanjem Pokreta Nesvrstanih. S jedne strane imamo Jugoslaviju, Egipat, a s druge Jordan, Saudijsku Arabiju, imama El Badrija, Muslimansko bratstvo i HNO.

52 Isto, 283.

gavanje El-Badra utjecalo je nepovoljno na prilike HNO jer su bili u vezi s imamom koji se spremao priznati Hrvatsku. MB su od svojih saveznika HNO tražili da pošalju svoje borce koji bi se borili za imama što je Luburić odbio⁵³.

Postoji mogućnost da je HNO obećao MB vojnu pomoć jer MB poslije predbacuje HNO da nisu poslali dobrovoljce u Jemen kako bi se borili na strani imama Muhameda El Badra. Zato sad u vojnim logorima, gdje je trebalo da bude obuka, sada *raste trava*⁵⁴. Iako Luburić naglašava važnost obnove hrvatske države, a tek onda borbe za ciljeve svojih saveznika, na kraju pisma ipak daje naslutiti da misli kako iza imama El Badrija stoje engleski naftni interesi, te da je to glavni razlog zašto Muftić agitira za hrvatsku pomoć. Luburić je u jednom pismu tvrdio da mu je Muftić čak i priznao da radi za englesku obavještajnu službu.⁵⁵

Muftić je krajem 1963. želio da novi broj *La Croatie* bude posvećen Sveislamskom kongresu. Tome se, međutim, usprotivio Luburić smatrajući da je neozbiljno posvećivati jednu novinu, koja treba da se bavii promocijom hrvatskih interesa u Francuskoj, nečemu što je upitno da li će se uopće održati.⁵⁶ Također je poslao i svoje priloge koji su se ticali unutararapskih pitanja. Muftić je kao autore tekstova naveo i neke muslimane iz hrvatske emigracije (Šehovića, Horića i Mehmedagića). Luburić je posumnjao u autentičnost tih tekstova, te ih nije ni objavio.⁵⁷

Priznanje Hrvatske od Saudijske Arabije

Pismo s naslovom: *Priznanje Hrvatske Države po Sauditskoj Arabiji i formiranje Hrv. Vlade* poslano je u ljetu 1964. pripadnicima izvršnog i zapovjednog skupa, članovima Glavnog stana HNO, te zapovjednicima područja i glavnim povjerenicima. Krunoslav Batušić je Luburiću dojavio detalje sastanka koji je na inicijativu Mahmuta Muftića održan u stanu Mate Frkovića.

Mahmut Muftić je s konzulom Saudijske Arabije u Njemačkoj posjetio Ibrahima Pjanića, te dogovorio detalje međunarodnog priznanja Hrvatske u arapskom svijetu. Planirano je da se na summitu Arapske lige u studenom 1964. godine, na inicijativu Saudijske Arabije, prizna *Hrvatska država* i primi u članstvo Lige kao islamska država.⁵⁸ Saudijski bi osigurali financijsku podršku za borbu protiv komunizma i oslobođenje. Uvjet je bio da Luburić odstupi s mjesta zapovjednika HNO-a, a da vodstvo HNO preuzme Ibrahim Pjanić. Bilo je potrebno sastaviti hrvatsku vladu koja bi bila po volji Saudijscima. U pismu se navode članovi buduće vlade: Rude Erić, Ante Došen, Berislav Gjuro Deželić, Dr. Stjepan Hefer, Dr. Korski, te dr. Ivica Frković. Predsjednik vlade bi bio Juraj Krnjević, a ministar vojske Ibrahim Pjanić. U vezi s tim, Pjanić i Muftić su trebali odmah otkupovati u Saudijsku Arabiju na pregovore. Saudijski su također uvjetovali da Branimir Jelić, Ilija Jukić, Branko Pešelj, Andrija Ilić i marksisti iz grupe Orlović-Varoš ne mogu biti članovi vlade.⁵⁹ Muftić je nakon pregovora otkupovao za London na pregovore s Krnjevićem, a Pjanić se obratio Luburiću za mišljenje.

53 Isto, 206

54 Isto, 171

55 Mile Boban (ur) *Pisma Vjekoslava Maksa Luburića 1952.-1969.*, 395-401

56 Isto, 272

57 Isto, 286

58 Drugi summit Arapske lige je održan u Aleksandriji od 5. do 11. rujna 1964. te na njemu nije bilo govora o Hrvatima.

59 Miroslav Varoš je u Parizu s Krunoslavom Draganovićem osnovao Hrvatski demokratski odbor.

Mile Boban⁶⁰, u komentaru pisma na web stranici piše da je Luburić bio svjestan opasnosti ovog manevra, ali je odobrio akciju, te pristao na svoje eventualno odstupanje u korist pozitivnog ishoda, tj. priznanja Hrvatske u islamskom svijetu. Za predvođnike akcije, iz HNO-a su zaduženi Ibrahim Pjanić, Ante Došen, i Rudo Erić.

Muftić i Luburić već neko vrijeme nisu bili u dobrim odnosima zbog sukoba oko jednog broja *La Croatie*. Muftić je prije toga bio predstavnik HNO kod MB-a⁶¹ i Sveislamskog kongresa. Nakon prekida suradnje s Muftićem, Luburić je osobno kontaktirao generalnog tajnika MB, Saida Ramadanija. Znakovito je da je Saudijska Arabija jedina arapska zemlja s kojom Jugoslavija nikada nije imala diplomatske odnose, iako je bila članica Pokreta Nesvrstanih od samih početaka (1961)⁶²

Mahmut Muftić

Nakon Drugog svjetskog rata živio je u Egiptu, Saudijskoj Arabiji i Iraku. Tijekom boravka u Iraku optužen je da je ruski špijun.⁶³ U Egiptu je MB zabranjeno 1954. godine te poslije toga Muftić vjerojatno nije bio tamo. Poslije se preselio u Europu (Zapadna Njemačka, Švicarska i Engleska). U

Arapsko-izraelskom ratu je bio vojni liječnik. Tamo se vjerojatno upoznao s Saidom Ramadanijem, koji je bio zapovjednik vojne jedinice MB-a u tom ratu.⁶⁴ Žena mu je bila liječnica iz ugledne egipatske obitelji, te ujedno rođakinja Saida Ramadanija.⁶⁵ Održavao je veze s jeruzalemskim muftijom, a bio je blizak i sa Njemačkom muslimanskom ligom (Deutsche Muslim Liga).⁶⁶ Član zapovjedništva HNO-a postao je 1960. godine, od kada počinju njegove veze s arapskim svijetom. Na Sveislamskom kongresu, održanom u Bagdadu⁶⁷ u prosincu 1962. bio je u svojstvu predstavnika MB-a.⁶⁸ Said Ramadan se bojao otići na Kongres jer je glavni njegov organizator bio Abdul Karim Qassim, za kojeg se znalo da je prosovjetski diktator.⁶⁹ Kada su Sirija i Egipat uspostavili diplomatske veze s Istočnom Njemačkom, Zapadna Njemačka je odlučila prihvatiti političke izbjeglice iz tih zemalja. Tisuće su arapskih studenata i učenjaka tijekom 1950-ih i 1960-ih došle na visoka njemačka učilišta i institute. Muftić je u tom velikom valu, 1962. godine, počeo raditi na istraživačkom institutu za liječenje tuberkuloze u Schleswig-Holsteinu. U dobivanju tog uposlenja zasigurno mu je pomogao Ramadan, koji je od 1958. živio u Ženevi i studirao u Kolnu.⁷⁰

60 Urednik knjige *Pisma Vjekoslava Maksa Luburića 1952-1969*. te njegov suradnik

61 Luburić organizaciju naziva Braća Muslimani

62 "The establishment of diplomatic relations with Saudi Arabia"

63 Branimir Jelić, *Političke uspomene i rad Dra Branimira Jelića*, 412

64 Lorenzo Vidino, "The Muslim Brotherhood's Conquest of Europe"

65 Mile Boban (ur) *Pisma Vjekoslava Maksa Luburića 1952.-1969.*, 371-372 (Američki predsjednik Eisenhower je 1953. godine pozvao tristotinjak muslimanskih učenjaka na akademsku konferenciju na sveučilištu na Princetonu. Cilj je bio stvaranje prijatelja u borbi protiv SSSR-a. Na audijenciji kod Eisenhowera, među ostalim muslimanskim akademikima bio je i Said Ramadan. On je oženio kćer osnivača MB-a. Muslimansko bratstvo je 1954. zabranjeno u Egiptu. Osnovao je Islamsko društvo Njemačke (Islamische Gemeinschaft Deutschland) te dobrim vezama sa Saudijskom Arabijom uspio osigurati financijska sredstva za gradnju džamije u Munchenu. Sljedećih desetljeća CIA je podupirala Ramadanija videći u njemu borca protiv komunizma)

66 Ian Denis Johnson, *A Mosque in Munich: Nazis, the CIA, and the Rise of the Muslim Brotherhood*, 163

67 Na Kongresu su sudjelovale 32 muslimanske zemlje sa svojim predstavnicima, te predstavnici manjina iz nemuslimanskih zemalja. Dogovorena je uža kulturna i ekonomska suradnja.

68 "Intelletuelle und Gelehrte im Kalten Krieg," in Reinhard Schulze, *Islamischer Internationalismus im 20. Jahrhundert*, p. 164, Brill, 1990

69 Ian Denis Johnson, *A Mosque in Munich: Nazis, the CIA, and the Rise of the Muslim Brotherhood*, 163

70 Lorenzo Vidino, *The Muslim Brotherhood's Conquest of Europe*

U napadu koji je 1963. izvela UDBA Muftić je bio teško ranjen. Od sigurne smrti spasilo ga je prisustvo njegove supruge.⁷¹ Muftić je tvrdio da Amerikanci sprečavaju Ramadanija u njegovom nastojanju da napravi značajnije poteze za hrvatske interese.⁷² Zanimljivo je kako je Muftića okarakterizirao Luburuć. U jednom tekstu piše da *po-mješa želje sa stvarnošću*⁷³ te da je čudan svat, razdražljiv, nesređen⁷⁴. Smatra ga i *genijalnim i ludim*⁷⁵. Godine 1965. piše da je *duševno bolestan, nekad više nekad manje*,⁷⁶ te da je *infantilni revolucionar*.⁷⁷

Ljubavnica mu je bila žena suradnika UDBA-e, koju je predstavljao kao tajnicu. U srpnju 1964., kada je Ramadani saznao za tu vezu, Muftić dolazi u nemilost MB⁷⁸. To je vjerojatno i dovelo do slabljenja veze MB i HNO, što je vidljivo i iz Luburićeve korespondencije u kojoj se MB i kralj Hussein, te Sveislamski kongres više ne spominju.

U drugoj polovici šezdesetih godina 20. stoljeća Muftić prestaje biti aktivan u hrvatskim emigrantskim krugovima.⁷⁹ Gubitak interesa za hrvatske političke ideje posljedica je njegovog sukoba s Luburićem, ali i kontakta s Bošnjacima, okupljenim oko predsjednika HSS-a Juraja Krnjevića u Londonu, koji su se tijekom 1960-ih okrenuli isključivo Bošnjaštvu.⁸⁰ Bio je čovjek širokih interesovanja, te se uz politiku bavio i botanikom, medicinom, parapsihologijom i islamskom teologijom. I njegovo političko djelovanje je bilo kompleksno. Ideje panislamizma, hrvatske drža-

vatvornosti i borbe protiv komunizma pokušao je ostvariti kroz MB, HNO i suradnju sa stranim službama. Osnivanje borbene sekcije unutar MB-a, sastavljene od Hrvata, zasigurno je bila njegova ideja, a sva priča oko diplomatskog priznanja Hrvatske od strane Jordana moguća podvala kako bi se Luburića natjeralo na odstupanje, nakon čega bi se HNO pod Muftićevim vodstvom još više povezao s MB i stavio mu se na raspolaganje.

Ubijen je, odnosno otrovan, 1971. godine, u jednom hotelu u Londonu, zbog navodnih veza s MOSSAD-om.

Zaključak

Dvije osobe su bile poveznica bosansko-hercegovačkih muslimana i Arapa. Prvi je bio jeruzalemski muftija El Hussein, koji je iskoristio bosansko-hercegovačke muslimane za strane interese, regrutiravši ih u Arapsko-izraelski rat 1947/48. godine. Velikom muftiji je mobilizacija uspjela zbog bezizlazne situacije u kojoj su se Hrvati i Bošnjaci našli u izbjegličkim logorima u Italiji kada ih je pomoću svoje agencije prebacio na Bliski Istok.

Mahmut Muftić je početkom šezdesetih godina 20. stoljeća povezao Luburićev HNO i Muslimansko bratstvo. Luburić je diplomatski izbjegao slanje vlastitih članova u terorističke akcije i rat u Jemenu. Preko Muslimanskog bratstva Hrvati su došli u kontakt s arapskim diplomatima. U tim kontaktima obećano je priznanje hrvatske države od

71 Mile BOBAN (ur) *Pisma Vjekoslava Maksa Luburića 1952.-1969.*, 284.

72 *Isto*, 287

73 *Isto*, 266

74 *Isto*, 243

75 *Isto*, 276

76 *Isto*, 519

77 *Isto*, 491

78 Mile Boban (ur) *Pisma Vjekoslava Maksa Luburića 1952.-1969.*, 371-372

79 Šaćir Filandra, Enes Karić, *Bošnjačka ideja*, 104

80 Odlukom CK SK BiH u svibnju 1968. vjersko-narodnosna zajednica muslimana postala je zajednica Muslimana u nacionalnom smislu Ivica, Lučić, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina od 1980. 1992. godine*, Zagreb: Despot infinitus d. o. o., 2013., 20.

strane nekoliko arapskih zemalja do kojega na kraju nije ništa, osim spomenutog dekreta kralja Husseina. Doduše, postojali su i veliki planovi o priznavanju Hrvatske kao islamske države i članice Arapske lige.

Arapski predstavnici su redovito tražili vojno sudjelovanje bosansko-hercegovačkih muslimana i dijela hrvatske emigracije u njihovim akcijama jer zbog brojnosti i značaja nisu imali koristi od političkog saveza s njima. Muslimansko bratstvo nije uspjelo dovesti hrvatske i bosansko-hercegovačke borce u Jemen ponajviše radi oklijevanja Maksa Luburića. Za akciju je najviše agitirao Muftić, za kojeg je upitno da li je surađivao s Muslimanskim bratstvom radi ostvarenja hrvatskih interesa ili je surađivao s Luburićem kako bi se ostvarili interesi Muslimanskog Bratstva te poslali hrvatski i bosansko-hercegovački dobrovoljci u Jemen. S druge strane, od El Husseinija i Ramadanija je tražena diplomatska akcija u ostvarivanju hrvatskih i bosansko-hercegovačkih ciljeva. Suradnja hrvatske emigracije s islamskim svijetom prestaje 1964. godine, po svemu sudeći, sa razlazom Mahmuta Muftića s obje organizacije u kojima je bio aktivan i koje je međusobno povezivao (HNO i Muslimansko bratstvo). Nastupao je period kada dolazi do jačanja bošnjačke nacionalne svijesti te veći dio muslimana istupa iz hrvatskih emigrant-skih organizacija.

Literatura i izvori

1. BOBAN, Mile, Strogo povjerljivo, piše: generala Drinjanin – hrvatskom općinstvu na znanje. <http://otporas.com/strogo-povjerljivo-pise-general-a-drinjanin-hrvatskom-opcinstvu-na-znanje/> Pristup ostvaren 20.02.2018.
2. FILANDRA Šaćir, KARIĆ, Enes, Bošnjačka ideja. Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2002.
3. HAIDAR DIAB, Hassan, Ustaše i Titovi borci zajedno ratovali protiv Izraela. Portal *Večernji list*, 23.12.2005. Pristup ostvaren 18.02.2018.

4. <https://www.vecernji.hr/vijesti/ustase-i-titovi-borci-zajedno-ratovali-protiv-izraela-814093>
5. KAMBEROVIĆ, Husnija, *Hod po trnju: iz bosanskohercegovačke historije 20. stoljeća*. Sarajevo: Institut za istoriju, 2011
6. *Pisma Vjekoslava Maksa Luburića 1952.-1969. Izvorna povijesna građa*. Zagreb: Despot-Infinitus, 2015.
7. KISIĆ KOLANOVIĆ, Nada, *Muslimani i hrvatski nacionalizam. 1941. – 1945*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest – Školska knjiga, 2009
8. JELIĆ, Branimir, *Političke uspomene i rad Dra Branimira Jelića*. Cleveland: M. Šamija, 1982.
9. JOHNSON, Ian Denis, *A Mosque in Munich: Nazis, the CIA, and the Rise of the Muslim Brotherhood*. Houghton Mifflin Harcourt, 2010.
10. PATAI, Raphael, *Kingdom of Jordan*. Princeton Legacy Library, 1958.
11. RADAI Itamar, *Palestinians in Jerusalem and Jaffa, 1948: A Tale of Two Cities*. Routledge, 2015.
12. VIDINO, Lorenzo, "The Muslim Brotherhood's Conquest of Europe". Pristup ostvaren 21.02.2018. Portal Investigative Project on Terrorism,
13. https://www.investigativeproject.org/267/the-muslim-brotherhoods-conquest-of-europe#_ftn5
14. VRANČIĆ, Vjekoslav *Branili smo državu*. Hrvatska revija, 1985.
15. ŽIVOTIĆ, Aleksandar, «Jugoslavija i Bliski Istok 1945-1956», u *Spoljna politika Jugoslavije 1950-1961.*, *Zbornik radova*, ur. Slobodan Selinić, Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2008.
16. CIA, Hussein Amin El vol. 1, Oznaka dokumenta: 51966ec7993294098d50a366, Pristup ostvaren 21.02.2018.
17. <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
18. CIA, Croats and International Army of Palestine, Oznaka dokumenta: CIA-RDP82-00457R001300940010-0, 12.03.1948. Pristup ostvaren 21.02.2018.
19. <https://www.cia.gov/library/readingroom/>

20. CIA izvještaj, Hussein Amin El, vol. 5, oznaka dokumenta: 51966ec7993294098d50a454
Pristup ostvaren 21.02.2018.
21. <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
22. CIA, Hussein Amin El, vol. 5, "The Mufti of Jerusalem and the Anti-hasimite Bloc" Oznaka dokumenta: 51966ec7993294098d50a44d,
23. <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
24. CIA, Hussein Amin El vol 3., Oznaka dokumenta: 51966ec7993294098d50a366, Pristup ostvaren 21.02.2018.
25. <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
26. CIA, Hussein Amin El, vol 3., "Yugoslav Officers Inclined to Join Mufti's Forces", Oznaka dokumenta: 51966ec7993294098d50a29b, Pristup ostvaren 21.02.2018.
27. <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
28. *El-Hidaje* (Sarajevo) 1942.,
29. *Hrvatska volja*, (Damask) 1949.
30. *Hrvatska volja*, (Damask) 1951.
31. HDA 1561: RSUP SRH, SDS
32. *Osvit* (Sarajevo), 1942.
33. *Palestine Post* (Jeruzalem), 1946.
34. *The Sentinel* (London), 1925.
35. "The establishment of diplomatic relations with Saudi Arabia". Stranica Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije, Prsitup ostvaren 22.02.2018.
36. <http://www.mfa.gov.rs/en/press-service/statements/11928-the-establishment-of-diplomatic-relations-with-saudi-arabia>

SUMMARY

The role of the political émigrés from the Independent state of Croatia (NDH) in the Middle Eastern affairs

The soldiers that served in the NDH armed forces and surrendered to Anglo-American troops were

interned in refugee camps in Italy after the Axis defeat. The Great Mufti al-Husseini organized the transport of Bosnian Muslims to Syria, Egypt and Transjordan to fight the newly founded state of Israel. He met the representatives of the Bosnian refugees at least twice in Syria and Lebanon. The Mufti also lobbied for the NDH government in exile headed by Džafer Kulenović. A new relationship between the NDH émigrés and the Arab organizations was formalized by the concordat between the Croatian National Resistance (HNO) and the Muslim brotherhood. Muftić, respectively, his wife (a cousin of Said Ramadan), were the connection between these organizations. There is no mention of him in Luburić's letters prior to 1962. In that year the HNO established connections with the Islamic world in the attempt to gain recognition, firstly from Jordan and then on the World Islamic congress that was postponed to 1962. Two years later the same attempt was made in the regard of Saudi Arabia and the conference of the Arab league. Although the Muslim Brotherhood actively sought HNO volunteers for operations and combat in Yemen, it never came to any military cooperation. The contacts between the HNO and the Muslim Brotherhood ceased by 1964 due to personal conflicts that Mahmut Muftić had with both organizations.

Keywords: Arab-Israeli war, Muslim brotherhood, Croatian emigration, Mahmut Muftić